

የኮሚቴ አባላት

አብይ ኮሚቴ አባላት

1. አቶ መሀመድ ያዩ መሀመድ የባህልና ቱሪዝም ቢሮ ሃላፊ
2. አሊ መሃመድ ጎረባኢስ የህግ ባለሙያና የፍትህ ቢሮ ኃላፊ
3. አቶ ጀማል አብዱቃድር የአፋር ባህልና ህግ አዋቂ
የአፋርኛ ቋንቋ ማ/አማካሪ
4. አቶ ኡስማን መሀመድ ካንዲ-
5. አቶ ኢድሪስ መሀመድ የህግ አዋቂና የአፋ-ጉባኤ ጽ/ቤት ሀላፊ

የቴክኒክና አጥኝ ኮሚቴ አባላት

1. አቶ ሀቢብ መሀመድ ሀሰን በባህልና ቱሪዝም ቢሮ
የባህል ስራ ሂደት ባለቤት
2. አቶ መሀመድ አህመድ አልጋኔ
የአፋር/ቋንቋ ማ/ባለሙያ
3. አቶ መሃመድ ሙሣ /ዋሬሩ/
የአፋር ባህልና ህግ አዋቂ
4. አቶ ሙሣ ያሲን- የአፋ-ጉባኤ ጽ/ቤት የህግ አማካሪ
5. አቶ ሰለሞን ፔሪኖ -የፍትህ ቢሮ የህግ ባለሙያ

1. መግቢያ-----
2. የባህላዊ ህጉ ምንነትና ባህሪያት-----
3. የሽምግልና ሂደት(ሸንጎ)-----
4. ቅጣት-----
5. ህይወት ማጥፋት ወንጀል-----
6. የሚስቀጡ ጥፋቶች-----
7. የህወይት እና የሰውነት አካላት ካሳ ክፍያ
- I. ቡርኢሊ መድዓ-----
- II. አፍኪኤክ መአድህ መድዓ-----
- III. በዶይታ ሜላ መድዓ-----
- IV. የቡዱቶ ልጅ መድዓ-----
- V. ዴብኔክ ዌኢሚህ መድዓ-----

ኤድቶሪያል ቦርድ

1. ሀቢብ መሀመድ ሀሰን - ሰብሳቢ
2. አህመድ አብዱቃድር - አባል
3. ሰድቅ ማሄ - አባል
4. ኡመር ኢብራሂም - አባል
5. መሀመድ አብደላ - አባል

ቅንብር እና አዘጋጆች

1. ሀቢብ መሀመድ
2. ሰድቅ ማሄ

የአፋር ባህላዊ ህግ

መግቢያ

አፋር ህዝብና መሬቱ በቅኝ ገዥዎች ከፋፍሌህ ግዛ ፖሊሲ ምክንያት በሶስት ሀገሮች ተከፋፍለው ይኖራሉ፡፡ እነሱም፤-

1. ኢትዮጵያ
2. ኤርትራ ና
3. ጅቡቲ ናቸው፡፡

ኤርትራና ጅቡቲ በሁለት ቅኝ ገዥ ሀይሎች ማለትም በፋረንሳይና በጣሊያን ቅኝ ገዥ ሀይሎች አማካኝነት የተከፋፋሉ አገሮች ሲሆኑ በኢትዮጵያ ስላለው አፋርና መሬታቸው ደግሞ በአራት ክፍለ-ሀገራት ተከፋፈሉ፡፡ እነሱም፤-

1. በሀረር
2. በወሎ
3. በሸዋ
4. በትግራይ ናቸው፡፡

ይህ የውጭ ሀይሎች ከፋፍሌህ ግዛ ፖሊሲ ውጤት እንዳለ ሆኖ የአፋር ህዝብ በአምስት ሱልጣኔቶችና በተላለዩ ንሳዊ ባለባቶች (Tiribal confederations) አማካኝነት ራሳቸው

በራሳቸው ሲያስተዳድሩ እንደነበር የማካድ ሀቅ ነው፡፡

በኢትዮጵያ የደርግ መንግስት ከወደቀና ኢህአዲግ ስልጣን ከያዘ ቦሃላ በአራት ክፍለ ሀገራት ተካፋፍለው የነበረው አፋር ህዝብ በአንድ ራሳቸው በራሳቸው የሚያስተዳድሩበት ክልላዊ መንግስት ከመሰረቱ ቦሃላ ኤርትራም ጨምሮ በአራት ክፍለ ሀገራት ተካፋፍለው በነበሩበት ጊዜ ሁሉም በየፊናቸው ሲተጋብሩት የነበረውን የአፋር ባህላዊ ህግ በሰብሰብ ወደ አንድ በመምጣት አፋር ባህላዊ ህግ ስያሜ በመስጠት በሰነድ መልክ መስቀመጥ አስፈለገ፡፡ ይህ ለማድረግ ሁሉም በየፊናቸው ሰብሰቡና የነበሩት የተለያዩ ስያሜ ያላቸው የአፋር ባህላዊ ህግ ማለትም፤-

ተ.ቁ.	የባህላዊ ህጉ አይነት	ህጉ የተቀረጸበት (የጸደቀበት) ቦታ	ህጉን የቀረጹ(ያጸደቁ) አካላት(ጎሳዎች)	ህጉ የሚሰራበት (የሚተጋበርበት) አካባቢ
1	ቡርኢሊ ማድዓ (ህግ)	ከኢ.ዲ.መድአህ አላይቶ በተባለ ቦታ	ደሞሆይታ፣ ሴካ፣ ዳሂሚላ፣ ሀደርሞ ጎሳዎች ሲሆኑ ህጉን ያስተባበረው ሰው ቡርኢሊ ይባላል፡፡	ኤርትራ፣ ከኢት. ጽያ ኪልባቲ ረሱ(ዞን-2) ና ፋንቲ ረሱ(ዞን-4) አካባቢ ናቸው
2	ቡዱቶ በዲህ ማድዓ (ህግ)	ሞጎሮስና ዳቡ መካከል በሚገኝ ረከብ ሀዳ(የግመል ዛፍ) በሚባል ቦታ ነው፡፡	አረብታ፣ አሳበካሪ፣ ነሳርና አጊኒ የተባሉ ጎሳዎች ሲሆኑ ህጉን ያስተባበረው የቡዱቶ ልጅ ሀሰን ነበር፡፡	ኤርትራ፣ ከኢት. ዮጵያአውሲ ረሱ(ዞን-1)ገቢ ረሱ(ዞን-3)ፋንቲ ረሱ(ዞን-4) እና ሀሪ ረሱ(ዞን-5) ናቸው፡፡
3	የአፍኪኤክ-ማዓድ ማድዓ(ህግ)	ከአይሳኢታ ወላእሳን በሚባል አካባቢ ነው፡፡	አፍኪኤክ-ማዓድ እና ገዥመደብ የሆኑት አይዳሂሶ ጎሳዎች ናቸው፡፡	አውሲ ረሱ(ዞን-1) ገቢ ረሱ(ዞን-3) ፋንቲ ረሱ(ዞን-4) እና ሀሪ ረሱ(ዞን-5) ናቸው፡፡
4	በዶይታ-	ከአዳኦር ወረዳ	በዳይቶሚላ ጎሳዎች	ሀሪ ረሱ(ዞን-5)

	ሜላ ማድዓ(ህ ግ)	ቴውኦ በሚባል ቦታ ነው፡፡	ሲሆኑ ህጉን ያስተባብረው አሊ ዳዋኒ መሀመድ የሚባል ሰው ነው ፡፡	
5	ዴብኔክ- ዌኢሚህ ማድዓ(ህ ግ)	ከዌኢሚ ወንዝ አዳይሉ በሚባል ቦታ ነው፡፡	ህጉን ያስተባብሩት አሊ አብሊስ እና አሊ ገርኢ መሀመድ ናቸው፡፡	ጅቡቲና ከኢትዮጵያ ገቢ ረሱ(ዞን-3)

እነዚህ ባህላዊ ህጎች ካያሉበት በጽሁፍ መሰብሰብ አስፈለገ፡፡ የመሰባሰቡ ሂደት በሁለት አይነት መንገድ የተካሂደ ሲሆን ይህም ለ7 ተከታተይ አመታት ተካሂዷል፡፡ ይህም ከ2000 ዓ.ም እስከ 2006 ዓ.ም ድረስ ነበር፡፡ የመረጃ አሰባሰብ ሂደት ደግሞ ባህላዊ ህጉ የሚተገብርበት አካባቢ በአካል በመሄድና ህጉን ሲተገብሩ የነበሩ የሀገር ሽማግሌዎች ወደ ስመራ በመጥራት በጥያቄና መልስ ነበር መረጃ የመሰባሰቡ ሂደት የተካሂደው፡፡ እዚህ ላይ ሳይጠቀስ የማይተለፈው ሁለት ጥያቄዎች አሉ፡፡ ከእነሱም አንደኛው አምስት የነበረው ባህላዊ ህግ ወደ አንድ መምጣት ለምን

አስፈገ የሚል ጥያቄ ሲሆን ለዚህ ጥያቄ መልሱ አራት ነው፡፡ ይኸውም፤-

- 1. በተለያዩ ግዛት መኖር ቀርቶ በአሁኑ ጊዜ አንድ ክልላዊ መንግስት ካለን ተበታትነን ሲንተገብረው የነበረው ህግ ወደ አንድ መምጣት ግድ ስለሆነ፤**
- 2. በባህላዊ ህጉ ሊዳኝ የሚችለው እኛ ና እኛ ጋር የሚኖሩ ማህበረሰብ ሲሆኑ የህይወት ካሳም ሆኔ የሰውነት ካሳ ወይም የእንስሳት ከሳም ይሁን**
- 3. የአፋር ህዝብን ዴብኔክ-ዌኢማ፣ሞዳይቶ፣ሀመዲ ሲራት ፤ሴካክ ዳሂሜላ እያሉ በመጥራት ባህላዊ ህጉን መለያየት አስፈላጊ ስላል ሆኔ ነው፤**
- 4. አምስት አይነት የነበረው ባህላዊ ህግ የስያሜ ልዩነት እንጅ መሰረታዊ ልዩነት ስላልነበራቸው ወደ አንድ መምጣት ስላስፈለገ፤**
- 5. ባህላዊ ህጉ የተሰረዘው በድሮ ጊዜ ስላሆነ አብዛሃኛው ቅጣት በእንስሳት ሲመነዘር ነበር፡፡ ነገር ግን በአሁኑ ጊዜ ሁሉም ነገር ስለተቀየር ከዘመኑ ለመሄድ**

እንድያመቸን ማስተካከያ ስላስፈለገ
ነው፡፡

ሁለተኛው ጥያቄ ደግሞ የህጉ አተግባብር በተመለከተ ነው፡፡ ይሄውም ለምን ያስፋልጋል? እንዴት እንተጋብራለን? የሚሉት ናቸው፡፡ እንደሚታወቀው አፋር ህዝብ የነበራቸው አምስቱ ባህላዊ ህጎች ሁሉም በያለበት አካባቢ ከህይወት ከሳ በዲያት፣የአካል ካሳ ደግሞ በዲክሃ ሲከፍሉ ነበር፡፡ እርባታም ቢሆን በዚህ አይነት መልኩ ይከፍሉ ነበር፡፡ ይህ በአሁኑ ጊዜ መንግስት ሆኔን ነገሮች በድሮ ጊዜ ሲተገብሩ በነበሩበት ሁኔታ መቀጠል አይችሉም፡፡ ይህም ባህላዊ ህጉን ለመተግበር ሁለት ነገሮች ያስፋልጋሉ፡፡ እነሱም፡- በመጀመርያ ደረጃ ባህላዊ ህጉን የሚዳኙ አካላት የመንግስት እውቅና ያስፋልጋቸዋል፤ በሁለተኛ ደረጃ ደግሞ ለባህላዊ ህጉ ዳኞች ደሞዝና ጥቅማጥቅም መመደብ ያስፋልጋል፡፡ ህጉን ወደ አንድ ማምጣት ያስፈለገበት ዋናው ግባችን እነዚህ ናቸው፡፡ ሌላው እንዴት እንተገብራለን ለምለው ጥያቄ ደግሞ የአፋር ባህላዊ ህግ የሚዳኙበት ፍ/ቤት የአፋር

ብሄራዊ ክልላዊ መንግስት መዋቅር ቅደም ተከታል መሰረት ይቀቀማል። ይህ ማለት ክልል ጠ/ፍ/ቤት፣ ዞን ከፍተኛ ፍ/ቤት፣ ወረዳ ፍ/ቤት እና ቀበሌ ፍ/ቤት ተብሎ ይሰየማል። የህጉ ዝርዝር አፈጻጸም በህግ ይወሰናል። በውሳኔ ቅር ያለ ሰው ካለ ይግባኝ በቅደም ተከታል መሰረት ከቀበሌ ፍ/ቤት እስከ ክልል ጠ/ፍ/ቤት ድረስ ማቅረብ ይችላል።

የአፋር ባህላዊ ህጎች ምንነትና ልዩ ባህሪያቶች

እስከ አሁን ድረስ የአፋር ህዝብ ሲዳኝበት የነበረው አምስቱ ባህላዊ ህጎች ምንነትና ባህሪያቶች የሚከተሉት ናቸው፡- መጀመሪያ ደረጃ የአፋር ባህላዊ ህግ ትርጉም ሲንመለከት የቅጣት ውሳኔ የሚወሰነው በሁለት መሰረታዊ ነገሮች ላይ ነው። እነሱም “የተከላከሉ ነገሮች ፈጽሞ መገኘትና ፈጽሞ የተባሉት ነገር ፋጽሞ አለመገኘት”

ያስቀጣል፡፡ ይህም በእንግሊዜኛ «Commission and Omission» ይባላል፡፡ አፋር ባህላዊ ህግ ልዩ ባህርያቶቹ የሚከተሉት ናቸው፤-

1. የመጀመሪያው ልዩ ባህሪ፤- የአፋር

ባህላዊ የሚተወቀው አጥፊው ሳይያዝ ወይም ሳይታሰር መቅጣት መቻሉ ነው፡፡

2. ሁለተኛው ልዩ ባህሪ፤- አውቆ(ሆን

ብሎ) መፈጸሙና ሳያውቅ መፈጸሙን ለይቶ መቅጣት፡፡

3. ሶስተኛው ልዩ ባህሪ፤- የአፋር ባህላዊ

ህግ ሌላው የሚተወቅበት ባህሪው ጥፋት መፈጸሙን እያዩ ያለመከልከል(እያዩ ማለፍ) ያስቀጣል፡፡

4. አራተኛው ልዩ ባህሪ፤- ለተፈጸመው

ጥፋት አጥፍው ብቻ ሳይሆን የአጥፊው ኀሳ በሙሉ ተጠያቂ፡፡

5. አምተኛ ልዩ ባህሪ፡- የፍርድ ሂደቱን

ከህጻናትና ሴቶች በስተቀር ማንኛውም ሰው ችሎቱን መታደም ወይም ሀሳብ መስጠት ይችላሉ፡፡ ነገር ግን ተከላሽና ከላሽ ወገን አሳማኝ የሆነ ቅሬታ ያቀረበበት ሰው ችሎት መታደም ብቸልም ሀሳብ መስጠት ግን አይችልም፡፡ የቀረበው ቅሬታ አሳማኝ መሆኑን ተጣርቶ ግለሰቡ ችሎቱን ከመታደም ውጭ ሀሳብ እንዳይሰጥ የሚደረግ ሲሆን በሌላ በኩል የቀረበው ቅሬታ ተቀባይነት ከሌለው ቅሬታ አቅራቢው የግለሰቡን ክብር በመንካት ይቀጣል፡፡

6. ስድስተኛው ልዩ ባህሪ፡- አፋር ባህላዊ

ህግ ከሳን በእንስሳት የሚከፍሉ ሲሆን አከፋፈሉም ህይወት ያለውና ህይወት የሌለው በማለት

በሁለት ይከፍሉታል፡፡ ህይወት የሌለውን በገንዘብ ይመናዝራሉ እንጅ ህይወት ያለውን በገንዘብ አይመናዝራም በቁም እንስሳት ይከፍሉታል፡፡

7. ሰባተኛ ባህሪው፤- የአፋር ባህላዊ ህግ ድርግቱ ባይፈጸሚም ሊፈጸም ከነበረ ያስቀጣል፡፡

የአፋር ባህላዊ ህግ የፍርድ ሽንጎ

የአፋር ባህላዊ ህግ የፍርድ ሂደት(ሽንጎ) በቅደም ተከተል ከዚህ በታች ቀርቦዋል፡-

1. በመጀመሪያ ደረጃ ፤- አቤቱታ ይቀርባል፤

2. በሁለተኛ ደረጃ፤- አቤቱታ አቅራቢው ትልቅ ሰው ከሆኔ የፍርድ ቀን ይወሰናል፡፡ ልጅ ከሆኔ ደግሞ ዋስ/ተጠሪ አምጣ ይባላል፡፡

3. በሶስተኛ ደረጃ፡- ለቀረበው አቤቱታ ቀን ይቆረጣል፡፡

4. በአራተኛ ደረጃ፡- ለተቆረጠው ቀን የችሎት(ሸንጎ) የሚደረግበት ቀንና ቦታ ይሰየማል፡፡

5. በአምስተኛ ደረጃ፡- ሸንጎ ሲቀመጡ ምግብና ውሃ አቤቱታ አቅራቢው/ዎቹ እንድሸፍን ይደረጋል፡፡

6. በስድስተኛ ደረጃ፡- ችሎቱ(ሸንጎ) ከመጀመሪያው በፍት ከከሳሹም ሆኔ ከተከሳሽ ዋስ እንድያቀረቡ ይጠየቃሉ፡፡

7. በሰበተኛ ደረጃ፡- የመናገር እድሉን በመጀመሪያ ለአቤቱታ አቅራቢዎች ይሰጣል፡፡

8. በስምተኛ ደረጃ፡- ቀጥሎ እምነት-ክደት ቃላቸውን እንድሰጡ ለተከሳሽ ወገን እድል ይሰጣል፡፡

9. በዘጠኛ ደረጃ፤- ዳግመኛ የመናገር

እድል ለሁለቱም ወገን ይሳጣል፡፡

10. በአስረኛ ደረጃ፤- የተባለው እንደዚህ

ነው ወይ? በማለት ስለተደረገው ክርክር

ጭብጡን አጠር ባለ መልኩ ይከለሳል፡፡

11. በአስራ አንደኛ ደረጃ ፤- የክርክሩን

ጭብጥ በመገምገም ይተናትኑታል፡፡

12. በአስራ ሁለተኛ ደረጃ፤-የተደረገው

ክርክር ምስክር አስፋልጉዋል ወይስ

በእነሱ ንግግር ብቻ ተቀዋቹ፡፡

13. በአስራ ሶስተኛ ደረጃ፤- ክርክሩ

ምስክር ከሳፈለገ የምስክሮች ቃል

ይደመጣል፡፡ ምስክሮቹ በቦታው ከሌሉ

በሌላ ቀን ቀጠሮ ተይዞ ክርክሩ

ይቀጥላል፡፡

14. በአስራ አራተኛ ደረጃ፤- ምስክር

ከጠፋ እንዲማሉ ይደረጋል፡፡ ከመሀላው

በፍት እንዲማል የተፈረደበት ሰው

ዘመዶቹ ድርጊቱ ፍጽሞ ከሆኔ
እንዳይማል ለብቻ ወስዶዉት
ይመክሩታል፡፡

15. በአስራ አምስተኛ ደረጃ፤- አቤቱታ
አቅራቢው አሸናፊ ከሆኔ ውሳኔ
ይሳጣል፡፡ አቤቱታ አቅራቢው
ከምስክሮቹ በኩል ድጋፍ ካለገኘ
(ከልመሰከሩለት)ተከሳሹን
አልደረሰክበትም ወይም አምልጦሃል፡፡
ይባላል፡፡

16. በአስራ ስድስተኛ ደረጃ፤-የውሳኔ
ሀሳቡን ለተከሳሽና ለከሳሽ ወገን
ይነገራል፡፡

17. በአስራ ሰባተኛ ደረጃ፤- በውሳኔ ቅር
የተሰኘው አካል ይግባኝ ይጠይቃል፡፡
ከዚያም ቅሬታ ያቀረበው አካልን
አቤቱታ በመቀበል ወደ ሌላ ሽንጎ
ይወሳዳሉ፡፡

18. በአስራ ስምንተኛ ደረጃ፤- የውሳኔ

ድምዳሜ በፋቲሃ(በዱዓ) ይዛጋል፡፡

ቅጣት

ከዚህ በላይ ስማቸው የተጠቀሰው አምስቱ ባህላዊ ህግ የቅጣት አወሳሰን እንደሚያስረድው በሁለት መልክ ነው፡፡ እሱም ብቀላ እና ከሳ ክፍያ ቅጣት ናቸው፡፡ ብቅላ ማለት አንድ ሰው በእሱ ላይ የተፈጸመው ድርጊት በሰው ላይ መፈጸም ማለት ነው፡፡ በአጭሩ ብቅላ ማለት ድጋሚ ወንጀል ማለት ነው፡፡ ለምሳሌ፤- አንድ ሰው ወንድሙ የገደለበትን ጎሳ አባል ከገደለ ብቀላ ይባላል፡፡ በአፋር ባህላዊ ህግ ሰው መግደል ቢሉ(ነፍስ መጥፋት ወንጀል) ይሆናል፡፡ ነፍስ መጥፋት ወንጀል በትኩሱ በብቀላ፤ ከረገበ ደግሞ በህይወት

ካሳ ክፍያ እልባት ያገኛል። ነፍስ መጥፋት ወንጀል የፈጸመ ሰው ቢዘጋይም መሞቱ አይቀሪም የሚባል አባባል አለ። በአፋር ባህላዊ ህግ ብቀላ ባይበረታታም እንደ ጥፋት ግን አይታይም። ይህ ማለት ተበቀሉ ተብሎ ባይመከሪም ብቅላ ከተፈጸመ ግን አግባብ አይደለም አይሉትም። የካሳ ክፍያ ስንል በተፈጸመው ጥፋት ለጠፋው/ለወደመው/ ክፍያ መክፈል ማለት ነው። የሟች ቤተሰቦች ከተስማሙ ለጠፋው ህይወት ካሳ ይከፋላል። በአፋር ባህላዊ

ህግ መሰረት ሰው በሰው ላይ ለፈጸመው ወንጀል ካሳ ክፍያ በሁለት ይከፈላል። የህይወት ካሳ ዲያት ሲባል በአካል ለደረሰው ካሳ ደግሞ ዲክሃ ይባላል። ካሳ ክፍያ ለእነዚህ ሁለት ነገሮች ብቻ የሚከፈል ሳይሆን እጅና እግር፣ብልት(ዝሙት)ና ምላስ፤ ሌብነትና ቃጠሎ ለደረሰው ጥፋት ጭምር ካሳ

ይከፈላል፡፡ የእግር ጥፋት ወንጀሉ እንደፈጸም መንገድ መምራት ቦታ መጠቆም፡፡ የብልት ጥፋት ዝሙት ሲሆን የምላስ ጥፋት ደግሞ ስድብ በባህላዊ ህጉ መሰረት የካሳ ክፍያ አላቸው፡፡

.ከአምስቱ ባህላዊ ህጎች ቡርክሊ ህግና ከዴብኔክ-ዌኢማ ህግ ጎበኣድ ቅርንጫፍ ውጭ ያሉት የክፍያ በላም የሚተመን ሲሆን በቡርክሊ ህግ ደግሞ የካሳ ክፍያ በሴት ግልገል ይተመናል፡፡ ይሁንና ላሚም ሆኔ ግልገል ወደ ግመልም ሆኔ ወደ ብር ይመነገራሉ፡፡

አፋር ባህላዊ ህጎች እንደየ አካባቢያቸው የተለያዩ ስያሜ ቢሰጣቸውም በህጉ መካከል መሰረታዊ የሆኑ ልዩነት የለም፡፡ በዚህ መሰረት ከሰው ልጅ የጥፋት

መንስኤ ሊሆኑ የሚችሉት አራቱ የሰውነት አካላት መሆናቸው ላይ ይስማማሉ፡፡ እነሱም፤-

1. እጅ
2. ብልት
3. ምላስ
4. እግር ናቸው፡፡

ከአራቱ የሰውነት አካላት መካከል በእጅ ሊፈጸም የሚችለው ጥፋት፤-

1. መግደል
2. ድብደባ
3. ዘረፋ
4. ሌብነት
5. ቀጠሎ ናቸው፡፡

በብልት ሊፈጸም የሚችለው ጥፋት፤-

1. አስገድዶ መድፈር
2. እርግዝና
3. በትዳር መሀል ጥሪጣሬ ማሰደር

በምላስ ሊፈጸም የሚችለው ጥፋት

በአፋር “የሶስቱ ምላሶች ጥፋት የሶስት ላም ተመን አለው” የሚባል አባባል አለ።

ሶስቱ ምላሶች ማለት ሁለት ከንፈሮች(ላይኛውና ተችኛው ከንፈር)ና ምላስ ማለት ናቸው። በምላስ ሊፈጸም የሚችለው ጥፋት፤-

1. ስድብ
2. ማሾፍ/ተረባ
3. ብሽሽቅ
4. ውሸት
5. ሀሜት
6. ማሎክ-ማሎክ(ሰው ማጣላት)

የእግር ጥፋት ደግሞ፡-

1. እርግጫ
2. ፋና

የህይወት መጥፋት ወንጀል(ቢሉ)

የአፋር ሰው በአፋር እጅ ከተገደለ ገዳይ ጎሳ ሜግሎ ተብሎ ሽሽት ይገባሉ ። ሜግሎ ማለት በተደረገው ግድያ እልባት እስከሚሰጥ ድረስ ገዳይና የገዳይ ጎሳ

አባላት ወደ ገላልተኛ ጎሳ ዘንድ በመሄድ መጠላል ማለት ነው። ሰዎችን ያስጠለሉት/ያስጠጉት ጎሳ አባላት ወደ ተበዳዩ ጎሳ ዘንድ በመሄድ ገዳይ ጎሳዎች እነሱ ዘንድ መጠላላቸውንና ሲመጡም ወስኑብና አስጠርቁን ብለው እነሱ ዘንድ መምጣታቸው ያስተዉቃሉ። ቀጥሎ ገላልተኛ ጎሳዎች ሁለቱም ማለትም ተበዳይና በዳይ ጎሳ አበላት በማገናኘት ወይዳል የመዝጋት ስነ-ስርአት ያካሂዳሉ። ወይዳል ማለት ገዳይ ወገን እስከሚገኝ

የተገደለው ሰው ሬሳ በግዜያዊነት የሚቀበርበት ቦታ ማለት ነው። ገዳይ ወገን ድርግታቸው ካመኑ ገዳይ ጎሳ መሆናቸው ተረጋግጦ ወይዳል/ግዜያዊ መቃብር/ በእነሱ ሀላፍነት ይዘጋል። ቀጥሎ ገዳይ ጎሳ አባላት ገዳዩን በ40

ቀናት ውስጥ እንድያቀርቡ ቀላ-መሀላ
ያስገባቸዋል። ተበዳይ ኅሳ አባላት ደግሞ
ለ40 ቀናት ያህል በዳይ ኅሳ አባላት
እንደማይነኩ/እንደማይገሉ

መሀላ ይገባሉ። በሶስተኛ ደረጃ ወይዳል
ከተዘገ በ41 ቀን በዳይ ኅሳ አባላት ገዳዩን
በማያዝ ለሽማግሌዎች ያስረክባሉ። የሀገር
ሽማግሌዎችም ሁለቱም ወገን ባሉበት
ማዳንም፣ማግደልም ትችላለችሁ ገዳዩ
የሄዱላችሁ በማለት ተበዳይ ወገን
እንድያዩት ይደረጋል። በአራተኛ ደረጃ
የሀገር ሽማግሌዎች ቅጣቱ በክፍያ
እንድሆን ተበዳይ ኅሳ አባላት በመለመን
ያግባባሉ። በክፍያ ከተስማሙ የማቹን
የህይወት ካሳ በአፋር ባህላዊ ህግ መሰረት
ይከፈላል።

ክፍያ የሚደረግባቸው ጥፋቶች

እንደሚታወቀው በአምስቱ የአፋር ባህላዊ ህግ መሰረት የካሳ ተመን በዘመኑ በነበረው ኢኮኖሚው ሁኔታ የአፋር ህዝብ ያላቸውን ሀብት በእንስሳት ይመነዝሩ ነበር፡፡

የህወይት እና የሰውነት አካላት ካሳ ክፍያ

አፍክኤክ መአዲህ መድኦ ክፍያዎች,

ጥፋት/ቅጣት ክፍያዎች	ክፍያ በእንስሳት	
		አፍክኤክ መኪድ
1. የሰው ልጅ የህይወት ክፍያ		
ወንድ		-100 ግመል
ሴት		50 ግመል
2. የሰውነት አካላት(ክፍያ)		
1.ሁለት አይን		50 ክብት
2. ሁለት እግር		50 ክብት
3. ሁለት እጅ		50 ክብት
4. ሁለት ጆሮ		50 ክብት
5. የወንድ ብልቶች		50 ክብት
6. ምለስ ከተቆረጠ		50 ክብት
7. አፍንጫ		12 ክብት
8. የለይ ከንፈር ከተቆረጠ		13 ክብት
9. የታች ከንፈር ከተቆረጠ		13 ክብት
10. ዳሌ		12 ክብት
11. ጣቶች		
- አውራ ጣት		- 12 ክብት
- ሌሎች ጣቶች		- 10 ክብት
13. ጥርስ		
-		- 2 ክብት
18. የጎን አጥንት -		2 ክብት
21. ጡት - ወንድ		50ክብት

- ሴት		50 ክብት
22. መቀደድ (እንጨት) -		1 ክብት
23. መቀድድ (ስለት)		- 3 ክብት
24. ለህክምና ከተከፈተ		6 ክብት
25. አጥንትከዉስጥ ከወጣ		1ክብት
3.ዲብደባ		
35. ያለ መሳሪያ		1 ክብት
36 . በእጅ		1 ክብት
4.በመሳሪያ		
47. በዱላ		12 ክብት
56. ጥይት ማቀባበል እና ማነጣጠር		- 12 ክብት
እንቃት		12 ክብት
57. የቆመ ሰው ከሆነ		4ክብት
58. የተቀመጠ ” ”		4 ክብት
59. የተኛ ሰው ከሆነ		12 ክብት
60. ሴት ከሆነች		4ክብት

6.መንከሰ		1 ከብት
7.ጥፍር		1reyta
63. ደም ከመጣ		- 2 ፍየል
65. ፌንጥ መንቀል		1 ከብት
67.ንከህ ያለት ሴት መድፈር		14 ከብት +40 ፍየል
68. ንከህ ያለት ሴት በፊላንት መገነኘት		12 ፍየል
69. ንከህ ያለት ሴት ለመተኛት በእጅ መያዝ		1 ከብት
70. ንከህ ያለት ሴት ለመተኛት ማናገር		1 ከብት
71. ንከህ ያለት ሴት ለመተኛት ቤት ማስገባት		1ከብት
72. የደረሰች ገረድ መድፈር		12 ከብት
9.እንስሳት		
ለፈላጎታቸው ከገደሉ/ከሰረቁ		
75. ግመል ከተሰረቀ		14 ከብት
76. ከብት ”		3 ከብት
77. በግ ‘		4 ፍየል
78. ፍየል ”		4 ፍየል
9.1 እንስሳት ከገደሉ:		
85. ግመል		14 ከብት
87.የወተት ከብት		4 ከብት

88.ፈረስ		-
89.በቅሎ		-
90.አህያ		1 ከብት
9.3 ከባለቤት እውቂና ዉጭ ግመል		
91. ማሰር		
92. መጫን		4ከብት
93.መግራት		1 ከብት
94.መልክት ማድረግ -		-1 ከብት
96. ማለብ		-
10.1 ስርቆት/ዘረፋ እቃው ከተመለሰ		
101. ልብስ		- 1 ከብት - 2 ከብት
103. ብር " "		2 ከብት
104. መሳሪያ "		12 ከብት
105. ምግብ " "		
መቆረጥ/ማቃጠል		
108. ተሚር ዛፍ		12 ከብት
110. ጥላ ያለው ዛፍ		1 ከብት
111. መኖሪያ		24 ከብት
10.3 መስበር/መቅደድ		

112. እንጨት		1 ከብት
113. ሙርኩዝ		12 ከብት 1 ከብት
115. የዉሃ አቅማዳ		1 ከብት
117. ጫማ		-1 ከብት
121. የማር ቀፎ		1 ከብት
122. የተከለለ ቦታ		1 ከብት
123. ዉሃ መከልከል		

የጠየቅናቸው ሽማግሌዎች ስም

- 1. መሀመድ ኡመር /ለከአይታ/
- 2. በርከት መሀመድ
- 3. ኢብራሂም ሀመድ

በዶይታ ሜላ መድኅ ክፍያ

Qellata /baatili	Mekla	
	Lakqol	Saqal
1. የሰው ህይወት(Diyata)		
ወንድ		92 ከብት
-ሴት		49 ከብት
ትንሽ ልጅ		93 ከብት
እርጉዝ		75ከብት
2. (xicka)		
Inki inti		37 ከብት+ 2ፍየል
Namma inti		62 ከብት +2 ፍየል
5. ibi gilet yiggiriqqek		- 37 ከብት+2 ፍየል
6. iba gulubul kaleenik		- 37ከብት+2 ፍየል
7. ሁለት እጅ		- 38 ከብት+2 ፍየል
8. አንድ እጅ		- 37 ከብት+ 2ፍየል
9. ቀኝ እጅ		- 38 ከብት + በግ
አንድ ጀሮ		15ከብት
ሁለት ጀሮ		16 ከብት
5.የወንድ ብልቶች		49 ከብት+ 2 ፍየል
6. ምላስ ከተቆረጠ		39ከብት+2 ፍየል
8. የላይ ከንፈር		38 ከብት+2 በግ
9. የታችኛው ከንፈር		38 ከብት+2 በግ
11. ጣት		- 27ከብት + 2 ፍየል

13. moddiini		16 ከብት+ 1በግ
21. ጡት		18 ከብት + 2 ፍየል
28. አንገት -የአንገት ጂማት ከተጎዳ		- ፍርዱ በልኬት ይሆናል - 37 ከብት+2 ፍየል
3.ዲብደባ		
35. ያለ መሳሪያ - ፊት ከተመታ - አይን ከተመታ ቀለበት ጣት ከሆነ		1 ከብት 12 ከብት - 14 ከብት
37 . መቀመጫ/ዳሌ/		- 12 ከብት
43.በእግር እርገጫ ከሆነ		- Qeeranna 1ከብት
44. በጫማ እግር ከሆነ		- 2 ከብት
45. በጫማ ከተመታ		- 2 ከብት
46. ጫማ ወርወራ		- 1 ከብት
56. ጥይት ማቀባበል እና መነጣጠር		12 ከብት
እንቃት		12 ከብት
57. የቆመ ሰው ከሆነ		-2 ከብት
58. የተቀመጠ ” ”		-2 ከብት
59. የተኛ ሰው ከሆነ		-2 ከብት

Tu elle takke migdak/tattaba	Mekla lakqol	Saqal
6.መንከሰ		- የጥርስ ፋና ያክል ናው
7.ጥፍር		- 1 ፍየል
63. ደም ከመጣ		
65. ፌንጥ መንቀል ከቆየ		- 1 ከብት - 2 ከብት
67.ንከህ ያለት ሴት መድፈር		12 ከብት
68. ንከህ ያለት ሴት በፊላንት መገኘት		7 ከብት
69. ንከህ ያለት ሴት ለመተኛት በእጅ መያዝ		7 ከብት
70. ንከህ ያለት ሴት ለመተኛት ማናገር		7 ከብት
71. ንከህ ያለት ሴት ለመተኛት ቤት ማስገባት		12 ከብት 12ከብት
72. 72. የደረሰች ገረድ መድፈር		14 ከብት+ 6 ፍየል
73.72. ያልደረሰች ገረድ መድፈር ”		12 ከብት
9.እንስሳት		
ለፊላንታቸው ከገደሉ/ከሰረቁ		
75. ግመል ከተሰረቀ		- 24 ከብት+ seefah 12 ፍየል/ በግ
76. ከብት ”		- 7 ከብት
77. በግ ‘		- 7ፍየል
78. ፍየል ”		7 ፍየል
88.ፈረስ		12 ከብት

89.በቅሎ		12 ከብት
90.አህያ		3 ከብት
10. ሌሎች ነገሮች		
10.1 ተዘርፎ/ተሰርቆ እቃው ከተመለሰ		
102. ሲያከት " "		- 12 ከብት
103.ብር " "		12 ከብት+ እቃው
104. የተኛ ሰው መሳሪያ "		12 ከብት
105. ምግብ " "		-
108. የጥላ ዛፍ		12 ከብት
110. እርሻ ከተቃጠለ - ልብስ ከተቃጠለ - ሳር ከተቃጠለ		12 ከብት 12 ከብት 4 ከብት
111.ቤት ከተቃጠ		12 ከብት
10.3Aggilek /qanxise yakken duyye		
112. እንጨት		-
113. የአይን ስወር እንጨት		1ከብት
114. የአካል ጉደተኛ ሙርኩዝ		1ከብት
115.የዉሃ መያዥያ -ቦጋ - ክረምት		- 1ከብት - 2 ከብት
118. የዉሃ ኩሬ		1ከብት
120. የግልገል ማጉራያ -ጫማ ከተቀደደ - የዉሃ አቅማዳ		1 ከብት - 1ከብት - 2 ከብት

-ኮዳ		- 1 ከብት
-የማር አቅማዳ		- 1ከብት
- የወተት አገልግል		- 12 ከብት
ጥፋት/ቅጣት ክፍያዎች		ክፍያ በእንስሳት

ቡርኢሊ መድኣ ክፍያዎች ,

		አፍክኤክ መኢድ
1. የሰው ልጅ የህይወት ክፍያ		
ወንድ		3000 baklo
ሴት		- 1500 “
እርጉዝ		3750
2. የሰውነት አካላት(ክፍያ)		
1.ሁለት አይን		750 ፍየል
10. ሁለት እግር		750 ፍየል
II. ሁለት እጅ		750 ፍየል
12. ሁለት ጆሮ		750 ፍየል
5. የወንድ ብልቶች		750 ፍየል
6. ምለስ ከተቆረጠ		750 ፍየል
7. አፍንጫ		300 ፍየል
8. የለይ ከንፈር ከተቆረጠ		250 ፍየል
9. የታች ከንፈር ከተቆረጠ		300 ፍየል
10. ዳሌ		300 ፍየል
11. ጣቶች		
- አውራ ጣት		- 500 ፍየል
- ሌሎች ጣቶች		- 200 ፍየል
13. ጥርስ		
-		- 120 ፍየል
18. የጎን አጥንት -		30 ፍየል
21. ጡት - ወንድ		300 ፍየል
- ሴት		500 ፍየል

22. መቀደድ (እንጨት)		30 ፍየል
-		
23. መቀድድ (ስለት)		40 ፍየል
24. ለህክምና ከተከፈተ		50 ፍየል
25. አጥንትከዉስጥ ከወጣ		60 ፍየል
3.ዲብደባ		
35. ያለ መሳሪያ		
38 . በእጅ		70 ፍየል
4.በመሳሪያ		
47. በዱላ		10 ፍየል
56. ጥይት ማቀባበል እና ማነጣጠር		500 ፍየል
እንቃት		
57. የቆመ ሰው ከሆነ		10 ፍየል
58. የተቀመጠ " "		15 ፍየል
59. የተኛ ሰው ከሆነ		20 ፍየል
60. ሴት ከሆነች		30 ፍየል

6.መንከስ		6 ፍየል
7.ጥፍር		1 ፍየል
63. ደም ከመጣ		5 ፍየል
65. ፌንጥ መንቀል		40 ፍየል
67.ንከህ ያለት ሴት መድፈር		40 ፍየል
68. ንከህ ያለት ሴት በፊላንት መገኘት		6 ፍየል
69. ንከህ ያለት ሴት ለመተኛት በእጅ መያዝ		10 ፍየል
70. ንከህ ያለት ሴት ለመተኛት ማናገር		10 ፍየል
71. ንከህ ያለት ሴት ለመተኛት ቤት ማስገባት		10 ፍየል
72. የደረሰች ገረድ መድፈር		75 ፍየል
9.እንስሳት		
ለፊላንታቸው ከገደሉ/ከሰረቁ		
75. ግመል ከተሰረቀ		97 ፍየል
76. ከብት "		33 ፍየል
77. በግ '		3 ፍየል
78. ፍየል "		3 ፍየል
9.2 እንስሳት ከገደሉ:		
85. ግመል		170 ፍየል
87.የወተት ከብት		73 ፍየል

88.ፈረስ		-180 ፍየል
89.በቅሎ		-180 ፍየል
90.አህያ		50 ፍየል
9.3 ከባለቤት እውቂና ዉጭ ግመል		
91. ማሰር		10 ፍየል
92. መጫን		10 ፍየል
93.መግራት		10 ፍየል
94.መልክት ማድረግ - በእሳት በስለት		40 ፍየል 30 ፍየል
96. ማለብ		1 ፍየል
10.1 ስርቆት/ዘረፋ እቃው ከተመለሰ		
101. ልብስ		- 4 ፍየል
103. ብር " "		4 ፍየል
104. መሳሪያ "		4 ፍየል
105. ምግብ " "		4 ፍየል
መቆረጥ/ማቃጠል		
108. ተሚር ዛፍ		40 ፍየል
110. ጥላ ያለው ዛፍ		30 ፍየል
111. መኖሪያ		120 ፍየል
10.3 መስበር/መቅደድ		

112. እንጨት		1 ፍየል
113. ሙርኩዝ		10 ፍየል
115. የዉሃ አቅማዳ		10 ፍየል
117. ጫማ		10 ፍየል
121. የማር ቀፎ		10 ፍየል
122. የተከለለ ቦታ		10 ፍየል
123. ዉሃ መከልከል		

Debnek/Weeqiimih Madaqak **Meklaali**

1. ህይወት(diyata)

- ወንድ----- 101 ከብት
- ሴት -----150 ከብት

2. የሰዉነት አካላት(xikca)

- 2 እጅ----- 50 ከብት
- 2 እግር----- 50 ከብት
- 2 አይን----- 50 ከብት
- ሰዉነት ላይ አሻራ ከቀራ----- 2 ከብት
- መቁሰል----- 12 ከብት

- ማነጣጠር----- 55
ከብት
- ማቀባበል----- 14 ከብት
- አለማዘን -አለየሁም አልሰመሁም- 2 ከብት
- አሳልፎ መስጠት-----ነፍስ ከጠፋ በነፍስ
ያስጠይቃል

3. ወስብ

- መድፈር----- 12 ከብት
- ማቅናት----- 6 ከብት
- የጎሳ ተጠሪ ምስት----- 6 ከብት
- አብሱማ መውሰድ----- 12
ከብት
- ተወስዶ ከተመለሰ ----- 6 ከብት

4. የእንስሳት ክፍያ/ከተሰረቀ/ከተበላ/

- ግመል----- 1ከብት+ ግመል
- ከብት----- 7
ከብት
- ፍየል----- 1 ከብት+ ፍየል
- በግ----- 1ከብት+ በግ
- አህያ----- 1ከብት+ አህያ

5. እህል/ ዉሃ

- ኩሬ----- 12
ከብት
- ከዉሃ መስቀመጫ-----
----- 1ከብት

- ከአቅማዳ -----
- 2 ከብት
- የተከለለ ቦታ -----1
- ከብት

6. መሳሪ መቀማት

- ጥይት-----
- 12 ከብት
- ጌሌ-----
- 12 ከብት
- እንጨት----- 12 ከብት
- የአይን ስዉር መርከብ-----
- 2 ከብት
- የቆማጣ መደገፊያ----- 2 ከብት

7. ስዲብ

- በምለስ ----- 3 ከብት

8. ሰዱላ ከረገዝች----- እስከት ወልድ ድረስ በነፍስ ያስጠይቃል

9. ያልተተኩስ መሳረያ ማነጣጠር----- 55 ከብት

ይህን መረጃ የሰጡን

1. አቶ ሸሂም መሀመድ
2. አቢቶ ሙካ
3. ኢብራሂም ሰኢድ(ዶጌ)

የባህላዊ ሕጉ መረጃ ለማግኘት የተጠየቁት
የሕጉ አዋቂዎች

1. ከቡር ኡሊ ሕግ (ማድፃ)

አቶ ያሲን መሃመድ ሀመዱ

አቶ ኢሴ አ/ቃድር ሀመዱ

አቶ አሊ አህው አሊ

2. ከቡድቶህ ባዲህ ሕግ (ማድፃ)

አቶ ሀንፈሬ አሳውካይቱ

አቶ መሃመድ አብዱ

አቶ አሊ የሱፍ አኸው

3. ከአፍክኤክ ማአዲህ ሕግ (ማድፃ)

አቶ አቦበክር ዋሴ

አቶ ዑመር ሁቴ

አቶ ሀቢብ ፍራግ

4. በዶይታ ሜላህ ሕግ (ማድፃ)

አቶ ማለዎ ሴኮ

አቶ ሱልጤ ሄሌም መሃመድ

ሀጂ ኡመር መሃመድ ቦዲያ

5. ዴብኔክ ዌኢማ ሕግ (ማድፃ)

አቶ ዑመር ቡደህ አባ(ኢትዮጵያ፣ከገቢ ረሱ)

አቶ ደሰታ ሸህም (ኢትዮጵያ፣ከገቢ ረሱ)

አቶ አስኑም ዋሴ (ኢትዮጵያ፣ከገቢ ረሱ)

አቶ አሊ አህመድ ሜኮ (ጅቡቲ፣ ከታጐሪ)

አቶ መሃመድ አደም ለጋሰ (ጅቡቲ፣ከሀዩ)

አቶ መሢካ አሊ ማይዳ (ጅቡቲ፣ከጎባኣድ)